

3 Karp. P.A.L. III Dyon.
5 bateria.

- 7 -

465 465

REFERAT
HISTORICZNY

W.p. dnia 18.I.1943 r.

por. sz. st. Łojko Jan.

KWEST JONARJUSZ.
b. wieźnia i łagiernika w Z.S.S.R.

Uwaga. W wieźnieniu i obozie / łagrze /
figurowałem pod nazwiskiem -
Chwast Stefan Janowicz.

1. Łojko Jan por. służby stałej urz w 1903 r. - kawaler.
2. 2.XII.39 r. w czasie marszu do granicy węgierskiej celem udania się do Francji aresztowano za wsią Lipowica koło Perehynska przez ukraińską milicję. Jednocześnie został zaaresztowany kpt. Ryniejski z Baonu KOP.
3. 6.XII. do 30.XII.39. w wieźnieniu Dolina.
  - a) wieźnienie b. brudne i zawszone.
  - b) wieźniowie - 95% polacy - : za chęć przekroczenia granicy 85% polityczni 10%.
ukraincy polit. 5%.
  - c) z tego około 50% - inteligencji.
  - d) wzajemne stosunki między polakami - dobre.
  - e) stan moralny - dobry.
  - f) stosunek NKWD. do polaków - wrogi: kilku polaków spoliczkowano i kopano nogami, na badaniach przez 1 do 3 nocy, nie pozwolono spać, wymyslano w najrozmaitszej obrazliwej formie, podejrzewając prawie każdego z terenu zajętego przez Niemcy / za szpiega działającego na korzyść Niemiec, podkreślając "koniec pańskiej Polski"
  - g) pomoc lekarska - żadna, śmiertelności nie było.
  - h) łączność ze znajomymi wzgl. krewnymi / za pośrednictwem miejscowej milicji / i
  - i) wyżywienie b. słabe, które przeważnie było oparte na dostarczaniu przez miejscowych znajomych swym krewnym, a ci dzielili się z pozostałymi.
  - k) w czasie rewizji osobistej popełniano najrozmaitsze nadużycia np. miałem przy sobie 4 monety 20-o frankowe / francuskie / w zlocie, oraz 50 dolarów amr., z tego znaleziono przy mnie i odebrano, 2 monety a 20 fr. = 40 fr. franc. w zlocie oraz część dolarów : w protokole franki oznaczone: "2 monety złotego koloru" a na dolary powiedziano, że to są śmiecie.
  - l) obsługa i zarząd wieźnienia - ukraińcy z naczelnikiem wieźnienia Szumskim, który po kilkunastu dniach został zamknięty w tym samym wieźnieniu. Stan wieźnienia wynosił około 300 osób.
- 31.XII.39 - 3.I.40. wieźnienie w Stanisławowie. Wszystkie warunki podobne jak w wieźnieniu Dolina.
Stan narodowościowy: polacy 85%, Rusini Zakarp. 10%. Ukraińcy i Żydzi 5%.
- Stosunek ukraińców i rusinów do polaków - wrogi.
żydów - dostateczny.
Stan wieźniów wynosił ponad 5000 osób.
- 4.I. - 16.III.40. podróż i wieźnienie w Gorodni w Z.S.R.R.
  - a) wieźnienie b. stare, wilgotne tak że woda lała się po ścianach, ciemne, brudne i brak zupełny wentylacji, jako przykład - światło naftowe po kilku godzinach gasło, trzeba było podsypywać soli, natomiast na korytarzu światło - elektryczne.
Hygiena słaba - brak wody w łazni, na namydlenie się jeszcze trochę było, ale na oplukanie się było w wyjątkowych wypadkach.
Pociel - względna zamieniana co 14 do 21 dni.
Wyżywienie b. słabe / podtrzymywało jednak trochę na siłach 600 gr. chleba /, rano - herbata, w południe b. rzadka zupa i maksimum 1½ łyżki kaszy, wieczorem b. rzadka zupa. Pomimo, że wieźnienie było stosunkowo niewielkie, to lektura propagandowa masowa / lektura partji, karta Marxa, Lenina i Stalina / propaganda antykapitalistyczna, zwłaszcza przeciwko Anglii, Ameryce i Polsce.
Stosunek narodowościowy: / stan wieźnienia 300 osób / 60% polacy. z tego 5-10% - polityczni, pozostali - przeważnie za naruszenie granicy. 40% - rusini zakarp. - za naruszenie granicy.

Wzajemne stosunki między Polakami zaczęły się psuć, młodsze pokolenie zaczęło się załamywać duchowo. Element niepewny, który moim zdaniem dążył do przekroczenia granicy szukając urozaicenia i przygod, zaczął szemrać i narzekać. Ze starszego pokolenia załamało się zaledwie parę osób:

- 1/ kierowca admirała Swirskiego p. Cyeling który w najrozmaitszy sposób szkalował wojsko, a zwłaszcza adm. Swirskiego.
  - 2/ kierowca ze Sztabu Armji p. Ostrowicz również wyzywał na wojsko.
- Stosunek władz NKWD. b. wrogi, uwydatniało się to przeważnie podczas przeprowadzania zeznań. Sposób wydobywania zeznań taki sam jak w więzieniu Dolna. Opieka lekarska słaba - raz na 2-3 dni przychodził felczer z bardzo minimalną ilością lekarstw.

17.III.-24.XII.40. więzienie w Czernigowie.

- a) więzienie podobne do więzienia w Gorodnie, stare i wilgotne.
- b) higjena - dostateczna; w lazni wody było prawie dostatecznie, bielizna zmieniana co 2-3 tygodni.
- c) wyżywienie w porównaniu z więzieniem w Gorodni trochę lepsze, ale tylko w miesiącu czerwcu i lipcu.
- d) opieka sanitarna na miejscu w więzieniu - możliwa, /przy mniejszych dolegliwościach/ Natomiast jeśli chodziło o choroby poważniejsze - żadna. przykład: lekarz chorób skórnych p. Hlond /więzien/ zachorował na raka lewego oka, który prawie przed samą śmiercią został odesłany do więzienia w Kijowie, gdzie najprawdopodobniej zmarł.
- e) więźniowie byli podzieleni przeważnie według narodowości; narodowości polskiej - 400 osób, z tego około 30% inteligencji.
- f) przestępczość około 50% - za chęć przekroczenia granicy, wzgl. za przekroczenie. 15% polityczni /przeważnie za należenie do organizacji ./ 25% jako element niepewny /oficerowie, policjanci i urzędnicy./
- g) stan moralny dobry za wyjątkiem kilku osób.
  - 1/ p. inżynier chemik Zembal Czesław miał strasznie wielki żal do oficerów st. stałej, szkalował jak mógł, a w dodatku wyraził się: "ze największym moim zadowoleniem w życiu było kiedy zobaczyłem tych skurwysynów w niewoli niemieckiej w Zamosciu i moknących na deszczu".
  - 2/ p. Lachowski ze Stanisławowa / za dokładne nazwisko nie rechez / poszedł na usługi NKWD. wydał on kilka osób w więzieniu / pomiędzy innymi i mnie / zdradzając że są oficerami, wobec czego zostało wznowione śledztwo.
  - 3/ p. Szatman Jan (udawał, że jest oficerem lekarzem lotnictwa) również zaczął się załamywać duchowo i o mało nie poszedł na usługi NKWD.
- h) stosunek NKWD do chwili upadku Francji - możliwy, po tym czasie pogorszył się i można go nazwać wrogiem.
  - 1) łączność z rodziną i krewnymi - żadna.
  - 2) 25.XII.40. odczytano wyrok: 5 lat więzienia za chęć naruszenia granicy

26.XII.40.-31.XII.40. więzienie przesyłkowe w Kijowie.

- a) więzienie bardzo stare, bardzo wilgotne i brudne.
- b) higjena - żadna.
- c) opieka lekarska żadna.
- d) cele więzienne tak przepelnione, że nie było mowy o położeniu ^{si} nawet na ziemi.
- e) stosunek narodowościowy: 10%-15% Polacy reszta Rosjanie.
- f) wyżywienie możliwe, jednak nieregularne, kilka razy nie wydano wcale.

1.I.41.-3.II.41. więzienie w Dniepropietrowsku. / w czasie podróży z Kijowa do Dniepropietrowska zachorowałem na zapalenie płuc, wobec czego ten okres przeleżałem w szpitalu więziennym /.

Szpital więzienny - warunki higieniczne jak na tamtejsze warunki w ZSRR. - dobre.

Posciel zmieniana w miarę brudzenia się. Opieka lekarska dobra. Wyżywienie dobre, jednak standartowe /dla obłożnie chorych i zdrowszych jednakowe. Obsługa sanitariuszy b. słaba. Ponieważ była wyznaczana na kilka dni z więźniów tam przebywających, poczym zmieniano ją innych, którym wcale nie zależało na chorych. Przykład: b. komendant P.P. w Mostach Wielkich p. Szuch /Schuch/ umarł w tym szpitalu, z powodu nieudzielenia mu pomocy przez sanitariusza, w nocy spadł z łózka na ziemię, uderzając się w głowę o nogę sąsiedniego łózka, co przyspieszyło powolne konanie, ponieważ nie było na miejscu sanitariusza.

Z posrod obsługi personelu wyrozniata sie siostra Szura /Nazwiska nie pamietam/ z Krzywego-Rogu, ktora darzyla polakow szczegolna sympatja.

4.II.41.-26.II.41. Wiezienie przesytkowe w Charkowie.

-jak wiezienie w Kijwie - warunki prawie identyczne.

27.II.41 - 15.IV.41. Podroz i pobyt w lagrze "Iwdziellagier" na polnocny wschod od Swierdlowska i okolo 70 km. od posiolka Iwdziel zalozonego przez polakow zeslancow z 1863 r.

- a) mieszkanie w barakach brudnych pelnych wszy i pluskiew.
  - b) stan wiezniow okolo 6000 z tego polakow z 1500 osob. Wikszosc za przekroczenie wzgl. choc przekroczenia granicy. 20%-inteligencja. Wzajemne stosunki mozliwe, stan moralny z malymi wyjatkami dobry.
  - c) Przecietny czas pracy dziennie 12-14 godzin przy wyrebie lasu. Norma pracy 8-10 m. szesc. popilowanie i porabianie/szczepianie/drzewa na osobe.
Wyzywienie: podzielono na 3 kotly;/kategorie/
I. Tych ktorzy wykonali ponad norme.
II. Tych ktorzy wykonali norme.
III. Tych ktorzy nie mogli wykonac normy.
- ad I.- mozna zaliczyc jak w ZSRR. "dobre"
ad II. " " " " "dostateczne"
ad III. " " " " "b.slabe"
- d) Lagiernik slaby fizycznie ktory zostal zaklasyfikowany do III kateg. po tym w zadnym wypadku nie mogl wejsc do kat. II - poniewaz fizycznie zalamywal sie coraz wiecej / z powodu slabego wyzywienia/ chyba, ze mialn szescie skierowania do szpitala na dozywianie.
  - e) wynagrodzenie - zadne.
  - f) ubranie b.slabe, chyba, ze niektorzy posiadali jeszcze wlasne.
  - g) Zycie kolezenskie i kulturalne - zadne, ze wzgledu na przemeczenie praca.
  - h) Propaganda komunistyczna - slaba, rowniez ze wzgledu na brak czasu. Smiertelnosc mala - 1 do 2 osob tygodniowo. ~~Polakow zmarlo okolo 6 osob.~~
  - i) Wedlug oswiadczenia kierownika cegielni /znajdujacej sie okolo 3 km. od odcinka Nr.1/ obywatela sowieckiego Nieciosowa; z transportu polakow przybylych zima 1940 r. - zmarlo z zimna okolo 200 osob - /pogrzebani w poblizu cegielni/.
  - k) Lacznośc z rodzina: z pod zaboru ZSRR.- /slaba ale mozliwa, z pod zaboru niemieckiego-zadna.
  - l) w miesiacu kwietniu transport okolo 2000 osob skladajacy sie przewaznie z recydywistow sowieckich zostal przeznaczony na wyslania na Daleki Wschod. Do tego transportu zostalo dolaczonych okolo 200 polakow, ktorzy byli maltretowani i szykanowani w najrozmaitszy sposob. Przyklad.: w czasie 28 dniowego marszu w pociagu okradano z zywnosci eskorta pomimo meldunkow nie reagowala.- Obdzierano i okradano z lepszego ubrania i wartosciowszych przedmiotow.- W razie oporu maltretowano i bito do nieprzytomnosci, eskorta rowniez nie reagowala.

16.IV.-10.VII.41. Podroz do nowego obozu pracy "Piostraja Dreswa"/Nad zatoka Szelechowa na polnoc morza Ochockiego./

- a) podroz pociagiem/powyzej pod l)/ do Wladywostoku/
  - b) podroz statkiem z Buchty na Chodki. Na statku okropne brudy i ciasnota. Wyzywienie b.slabe i nieregularne. Maltretowanie oraz okradanie i rabowanie przez zulkow i recydywistow posunelo sie do najwiekszego stopnia, gdzie rowniez eskorta wcale nie reagowala na zadne zalenie sie poszkodowanych.
Hygjena zadna. Opieka lekarska zadna. W Porcie w Magadanie wysylano partjami do lazni, gdzie kazano pozostawic wszystkie rzeczy przed lazni, a kiedy wypuszczone z lazni, do swych rzeczy nikomu nie pozwolono wrocic i nic z nich zabrac; tam wydano juz kazdemu ubranie lagiernicze. Ubrania wydane byly w stanie dobrym.
- 11.VII.-17.X.41. Oboz pracy na "Piostraja Dreswa".
- a) teren bardzo gorzysty i skalny, karlowate rosliny tylko w korytach rzek i u stop niektorzych wzgorz.
  - b) mieszkanie w dziurawych namiotach, ktore tylko czesciowo chronily od wiatru.
  - c) hygjena zadna, okropne zawszenie, brak bielizny na zamiane.
  - d) stosunek narodowosciowy: stan wiezniow okolo 8000. Z tego polakow okolo 300 osob. Pozostali obywatele ZSRR.
Przestepstwo polakow: 60%-polityczni, 40%- przekroczenie granicy

i. politycznie podejrzani.

- e) wzajemne stosunki polakow zaczely sie naprawiac pod koniec /przed zwolnieniem/-dobre. Nawet zaciętrzewialy komunista polski z Konina p.Pomanski wyleczył sie z komunizmu i stal sie dobrym polakiem.
- f) przecietny dzien pracy 12-15 godzin a nieraz 24 godziny./w wypadku niewyrobienia normy w oznaczonych godzinach./
- g) norma pracy 8 m.szesc.wykopania ziemi, za pomoca kilofa / w gruncie b.kamienistym/ z przerzuceniem jej okolo 6 m. /na odleglosc/ oraz rozplantowaniem.
- h) wynagrodzenie- zadne.
- i) ubranie w pierwszym miesiacu - dobre, pozniej podarte, nie bylo wymiany.
- k) wyzywienie rowniez podzielono na 3 kategorie.:
  - I. - dobre, jak w ZSRR.
  - II. = dostateczne.
  - III. - niedostateczne.
- ad I. otrzymywali ci, ktorzy wyrabiali norme w oznaczonym czasie.
- ad II. - ktorzy wyrabiali minimum 75% normy.
- ad III.- ktorzy wyrabiali ponizej 75% normy.
- l) zycie kulturalne zadne. Zycie kolezanskie-dobre.
- m) stosunek wladz NKWD. /ochrony/ strazy do polakow b.wrogi ; zycie kazdego wieznia nalezalo do /ochrony/ strazy NKWD.
  - Przyklad. 1. p.Rudek z Tarnopola w czasie pracy oddalil sie 10-15 m. od miejsca pracy, celem zbierania troche jagod, co zauwazyl straznik, który bez zadnego ostrzezenia zaczal strzelac. Po pierwszym strzale p.Rudek padl na ziemie i zaczal krzyczec/prawdopodobnie byl ranny/ w owym czasie straznik podszedl do niego i oddal jeszcze 3 strzaly dobijajac go. Dochodzen w powyzszej sprawie zadnych nie robiono.
  - Przyklad 2. Polak /nazwiska nie pamietam / byl b.chory i mial jeszcze kurza slepote, a wobec tego, ze zwolnic od pracy mial prawo tylko naczelnik danego obozu/odcinka Nr.3/, ~~pan o zapomnianym przezemnie nazwisku~~ zostal wprost sila wyrzucony, w czasie wymarszu do pracy, za strefe zakazana, gdzie jak juz poprzednio wspomnialem panem zycia byl straznik. Ow b.chory pan ostatkami sil domaszerowal do miejsca pracy, natomiast w drodze powrotnej zaniemogl i zostal z tyłu okolo 150-200 m. za kolumna, w owym czasie pozostal razem z chorym jeden straznik. Kiedy odeszliśmy jeszcze z 200 m. poslyszelismy strzaly oddane najprawdopodobniej do chorego, ~~poniewaz po chwili straznik dolaczyl, chorego zas od tamtego momentu /pozostania z tyłu kolumny/ wiecej nie widzialem.~~ W opisanym powyzej sposob zginelo rowniez kilka osob obywateli sowieckich. *(Przedstawiciele powiatu)*
- h) Na wspomnianym odcinku /Nr.3/ gdzie pracowalem, obywateli polskich bylo nie wiecej jak 16-18 osob, z tego zamordowano 2 osoby, umarło z wycienczenia 1 osoba /nazwiska nie pamietam/
- o) Zwolniono na podstawie amnestji ze wspomnianego odcinka 7 osob, ~~zmarl na punkcie przesyłkowym w Magadanie.~~ *zmarl* ~~Nazwisko wspomniane~~ bedzie pamietal kpt.Jaworski Bronislaw, który obecnie znajduje sie w 7 D.P./
- p) Nazwiska osob nie zwolnionych: 1/p.Wrzask - obrońca z Woj.Lwowskiego 2/p.Gorski Jozef - wojt gminy z Woj.Stanislawow. 3/p.Poznanski z Konina./Reszty nazwisk nie pamietam./
- ry) Pomoc lekarska prawie zadna.- na wspomnianym odcinku byl tylko jeden sanitariusz, który procz troche bandazow i zielonego srodka dezynf. nic wiecej nie posiadal, - wiezien ktorego oposcily sily fizyczne nie mial prawa do zycia, chyba ze zachorowal ciezko w tym okresie roku kiedy transport z chorymi wysylano do Magadanu. Taki wypadek mogl byc jeden raz w roku, ale w roku 1941 takiego wypadku prawdopodobnie nie bylo. Ogolnie smiertelnosc z wycienczenia / na 300 osob tygodniowo 1-2 osoby.
- s) Od czasu ogłoszenia amnestji/w prasie/ do chwili zwolnienia stosunek wladz NKWD. do polakow troche poprawil sie, ale poprawa ta jednak byla falszywa.
- t) Laczność z krajem-zadna, nawet obywatele sowieccy/wiezniowie/ otrzymywali listy minimum z jednorocznym opoznieniem.
- u) Zwolniony zostalem dnia 18.X.41. z ~~narzuceniem~~ narzuceniem m.p. Pietropawlowsk.
- r) Po przybyciu do Pietropawlowska udalem sie do Nowosybirsk, gdzie juz znajdowala sie nasza Placowka Wojskowa, skad zostalem skierowany do Buzuluka, gdzie wstapilem 2.XII.41 r. do Armji Polskiej.

Fajny